

Vallás, erkölcs és jog.

(Folytatás.)

A 6.-ik parancs: *Ne ölj!* Az V. könyv az ölés különböző eseteiről emlékezik meg s érdekesen világítja meg az e bűncselekményre vonatkozó akkori fölfogást.

A IV. rész 42. verse olyan gyilkosról szól, „a ki *tudatlanságból* felebarátját megölte volna, a ki azelőtt őtet nem gyűlölte volna.“

Ez a Mózes választotta három városok egyikébe menekülhetett, (IV. r. 41. 3.) *hogy élne.*

A későbbi időkben is ismeretes menevéd (asylum) jogával élhetett a tettes.

A XIX. r. 11. v. szerint „hogya ha lejjend valaki, a ki az ő felebarátját gyűlölvén, meglesi őtet és reá támadván, halálra verendi azt és meghaland — ha futand e városok közül valamelyikbe: akkor annak a városnak vénei küldjék el és vonják ki onnét és adják azt a megholt ember atyafiának kezébe, hogy ölettessék meg.“

E szerint még a magánboszú volt a büntetés módja és pedig a talio = szemet szemért, fogat fogért alapján.

Ma az ember élete elleni bűncselekményeknek számos fajtát különböztetjük meg s a büntetőjog történeti fejlődésének az eredményében a büntetőtörvénykönyvek humanusabbak az emberi életet kioltó bűnösökkel szemben, mint ezek, korukhoz viszonyítva.

A VI. parancs tilalma tulajdonkép azt az erkölcsi elvet testesíti meg, hogy az ember élete az emberi társadalomban senki részéről sértve ne legyen s ezért a halálbüntetés is végső elemzésében e parancs tilalma alá esik.

Sőt az erkölcsi elv tartalmának bővítése oda vezet, hogy e parancs az ember testi és szellemi épsége ellen irányuló cselekményeket is tilalmazza, mert az ember szervezetének alapos

ismerete mellett tudjuk, hogy néha egy egész jelentéktelen ütés is az élet kioltására vezethet. Büntető törvénykönyvünk vonatkozó rendelkezéseinek csak vázlatos ismertetése is egy külön fölolvásásra elegendő anyagot szolgáltatna s így ezuttal csak a különösebb esetek kiemelésére szoritkozom.

A katolikus egyház jog az öngyilkosság *büntetendő* voltát is meghonosította. Montesquieu és kortársai juttatták diadalra a fölvilágosodás és a protestáns egyházak ama fölfogását, hogy az *öngyilkosság erkölcs ellenes*, az ember isteni rendeltetéséhez nem méltó ugyan, de büntetés az öngyilkosra nem szabható. Ma alig hisszük el, hogy az öngyilkos a multban nem pihenhetett a temetőben s hogy Franciaországban egy 1670-ben kelt Ordonnance szerint: az öngyilkos javai elkoboztattak, a hulla (meztelenül) arcczal a földre fordítva az utcákon meghurezoltatott, hol a csőcselék sárral és kővel dobálta s azután fölakasztatott.

A fölvilágosodott József császár is az 1787-iki büntető törvénykönyvben megbecstelenítő eltemetést rendel az öngyilkos hullájára, az öngyilkossági kísérletet pedig fogházzal büntette. Az *angol jogban* egészen 1832-ig állott fenn az öngyilkos hullájának becstelenítő eltemetése, a kísérlet (vagyis ha az illető életben marad) úgy Angliában, mint Észak-Amerikában ma is fogházbüntetést von maga után, mert *sulgos nyilvános jogtalanság az öngyilkosság*.

A többi államok büntetőjoga s így a magyar büntetőjog is sem az öngyilkosságot, sem annak kísérletét nem büntetik de az már mégis az erkölcsi fölfogás rovására irható, hogy a közvélemény az életben maradt öngyilkost igen gyakran az *érdekesség* különleges nymbusával övedzi.

Az öncsonkítás csak akkor büntetendő, ha a katonai kötelezettség teljesítésére képtelenné válik az illető.

A halálbüntetés ellen a böcsészek, politikusok, jogászok és más emberbarátok ezrei küzdnek évszázadok óta, de a civilizatio lépcsőjén nem jutott az emberiség oly magasra, hogy a halálbüntetést az elkövetett bűncelekmény megtorlásául szolgáló büntetések közül végkép kihagyja.

Kálmán királyunknak korát meghaladó s a mai kort megszegyenítő fenkölt gondolkozására vall az, hogy halálbüntetést egyetlen bűncelekményre sem szabott.

Verbőczy hármaskönyve azonban már 18 esetet sorol fel, melyeknek büntetése: fej és jószágvesztés volt.

Az 1723. t.-cz. 9. §-a a hűtlenségi esetek (nota infidelitatis) számát 9-re szállítja le s ezen esetekre nézve a bűnösöket „fejük és a részökre eső ingó s ingatlan javak elvesztésében“ rendelte elmarasztalni.

Az id. t. 10. és 11.-czikkelyei ezeken fölül számos esetet rendelnek halállal büntetni, sőt a 11. cikk 7. §-a „súlyosbítással kimondandó főbenjáró büntetést“ szab a szülő, testvér és vérrokon gyilkosokra az ott jelzett többi bűncselekményekre, azaz a halálbüntetést is kínzások között kívánta végbehajtani.

II. József alatt 1787—1790-ig terjedő időben a halálbüntetés el volt törölve, de absolutistikus törvényeit halála előtt visszavonván, újból a régi állapot állott elő.

Az 1840: V. t.-czikkkel kiküldött országos bizottság javaslata a halálbüntetést szintén nem vette fel a büntetési nemek közé. Jelenleg érvényes büntetőtörvénykönyvünk a *halállal* való büntetés kiszabását már csak két esetben engedi meg és pedig

1. ha valaki a királyt meggyilkolja, vagy szándékosan megöli, vagy ezen cselekmények valamelyikének véghezvitelét megkísérli (btkv. 126. §. 1 p.) és

2. ha valaki embert előre megfontolt szándékkal megöl (embert gyilkolt).

Az 1. pont rendelkezése az állam feje ellen irányzott cselekvést kívánja ily súlyosan büntetni, mert a király az alkotmányos monarchiák életében is oly fontos közjogi hatáskörrel bír, hogy annak élete fokozottabb büntetőjogi védelemben részesítendő.

A 2. pont esetében pedig a társadalmi rend ellen az emberi legnagyobb foku gonoszsággal vétő bűnöst kívánja szintén a legnagyobb büntetéssel sújtani.

A btkv. revisiójának kérdésével kapcsolatban a halálbüntetés eltörlését is nyomatékosan követeli a jogászközönség és lehet is remélni, hogy a humanismus győzni fog.

Az állam elég erős arra, hogy az emberi élet ellen törő bűnösöktől a társadalmat végkép megszabadítsa anélkül, hogy az állam a talio rendszere szerint kellene büntessen.

Más volt a múltban a helyzet. Akkor a társadalom nem volt annyira consolidálódva, hogy az ily nagy foku bűnösöket

ártalmatlanná tehesse másképp, mint a halálbüntetés alkalmazásával. Lehetne ugyan azt mondani, hogy a halálbüntetés eltörlését kezdjék a gyilkosok: azaz ne gyilkoljanak, s akkor nem lesz miért alkalmazni a halálbüntetést, de a humanizmus szelleme éppen azt követeli, hogy ne vegyük el az életet: azt, a mit tévedés esetén vissza sem adhatunk.

A halálbüntetés kezdetben, a mint érintve volt, a talio rendszerén alapult, később azonban azt, mint elrettentési büntetést alkalmazták.

A büntetőjogok a büntetés célja tekintetében más és más vezérelvet fogadnak el s a szerint változnak azután a büntések is.

Ma a büntetés célja összetett és pedig: a fenytés az erkölcsileg romlatlan egyénekre nézve; javítás, a kikre a társadalmi és erkölcsi jobbátétel lehetséges és *ártalmatlanná* tétel a javíthatatlanokra nézve.

A halálbüntetés e célok közül ma egyiket sem szolgálja, mert az ártalmatlanná tétel az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazásával is elérhető.

Ennek daczára a halálbüntetés nagyobb mérvben és sokkal több államban nyer alkalmazást, semhogy azt a fejlődés mai álláspontjáról nézve indokoltnak tarthatnók.¹

A kerészténység, mint erkölcsi tényező és haladottabb világfelfogás eredeti tisztaságában, mint a halálbüntetés *elvi ellentéte jelentkezik*. Abban az erkölcsi rendszerben, a melyben

¹ A *halálbüntetés* ma még fennáll: Angliában 3 cselekmény miatt (gyilkosság, felségsértés, hadihajó felgyújtása). A multban itt 240-féle büntetésre volt halál szabva. — Franciaországban a multban 115 cselekmény büntetése volt halál, ma is még 12 cselekmény büntetése áll fenn a halálbüntetés.

Fennáll továbbá Németországban 4 cselekményre, Ausztriában 6 cselekményre, továbbá Orosz, Spanyol, Bolgár, Török és Finnországban, Belgiumban és É.-Amerika egyes államaiban, de Finnországban 1826. óta és Belgiumban 1863. óta nem alkalmazták, tehát a bírált erkölcsi fölfogás jutott diadalra.

Ez idő szerint törvényileg el van törölve Portugáliában (1864.), Hollandiában (1870.), Olaszországban (1889.), Norvégiában (1902.), Sweicz egyes cantonaiban, San-Marinoiban (1848.), Észak-Amerika egyes államaiban és Romániában (1864.) Az ostrom-állapot mindenütt kivételes eset.

Angliában, Ausztriában, Orosz- és Magyarországon felakasztással, Franciaországban guillotinnal, Németországban pallossal, Északamerikában villamos árammal hajtják végre a halálbüntetést.

a megtért *fiu* többre becsülendő, mint a sohasem vétkező — a halálbüntetésnek nincs helye. A keresztény vallás erkölcsi diadala léssen tehát a halálbüntetés általános eltörlése.

VII. parancsolat: Ne paráználkodj — tulajdonkép az emberi nem szaporodásának örök törvényeit volt hivatva az elfajulások ellen megóvni. A szaporodás alapja a nemi élet, a nemi élet tisztasága ellen való minden cselekedet paráznaság.

E parancs tilalma a beteges nemi ösztönök nagy problémájába kapcsolódik bele. A psychopathia sexualis a büntetőjog szempontjából is a legsajátságosabb és legnagyobb problémák egyike.

E mellett a keresztény-erkölcsön felépült monogámia a nő erkölcsi értékének a megvédését is feltétlenül megköveteli.

Ezek a szempontok a különböző nemzetek jogában, különböző módon nyertek megoldást, azonban az európai államok mindenike lényegileg a szemérem elleni, illetőleg fajtalansági cselekedetként találta üldözendőnek a paráznaságot.

Legújabban az orvosi tudomány kiváló harcosai közül igen sokan a büntetőtörvények ama rendelkezéseit, a melyek a homosexualitásra vonatkoznak, törlendőnek találják és a tetteket nem büntetés, hanem orvosi kezelés alá venni kívánják, mert nézetük szerint oly beteges jelenségekkel állunk szemben, a melyek a büntethetőséget kizárják.

Ebben az irányban azonban positiv intézkedés még nem igen történt és a büntetlenséget egyedül az akarat-elhatározás szabadságát kizáró elmebaj fenforgásának a megállapíthatása biztosítja. E kérdésben lényegileg ma is a canonjogi felfogás uralkodik, a mely szerint a nemi ösztönnek házasságon kívül való kielégítése erkölcstelen és büntetendő. E szigorú felfogás a viszonyok változása következtében enyhült ugyan, de még messzi vagyunk s a civilisatio útján felfelé haladva, talán else írjuk a socialismus által hirdetett szabad szerelmet.

A modern büntetőtörvénykönyvek a nemi élet körét érintő bűncselekményeket: *delicta carnis* név alatt kezelik.

A magyar büntetőtörvénykönyv e részben elég liberalis s csak az erőszakos nemi közösülést, szemérem elleni erőszakot, megfertőzést, természet elleni fajtalanságot, a vérfertőzést, a szemérem elleni büntettet (férjes nő megtévcsztését) házasságtörést, csábítást, a szemérem elleni vétséget, (szemérem sértő iratok, képek terjesztése) és szemérem sértő cselekmény által

való közbotránkozást rendeli büntetni. A lesbai szerelem azonban nem büntetendő.¹

A 8. parancsolat: ne lopj!

E bűncselekmény akkor keletkezett fogalmilag, a mikor a magántulajdon elismerve és azután megsértve lett. A társadalmi élet oly alacsony fokán, a mikor még egyes ingó tárgyakra kizárólagos jog nem volt szerezhető, e bűncselekmény nem létezett.

Az enyém-tied közötti különbség azonban a társas együttélés kezdetén igen hamar megszületik, mert akkor az egyes eszközök nagyon becsesek voltak és mindenki féltette.

A legrégebbi törvénykönyvekben ezért találjuk meg a tiltó parancsolatot: ne lopj és ennek szigorú büntetését.

E parancs azonban nemcsak a mai értelemben vett lopást tilalmazta, hanem a gazdasági élet fejlettségéhez mérten tilalmazta általában az összes vagyoni sértéseket.

E parancs: ne lopj! ma a vagyon elleni cselekményeknek csak egyik generalis típusát: a lopást fedi, melynek keretén belől a magyar btkv. számos különböztetést tesz, de egyben a vagyon ellen többi cselekményeket is a mai fejlett gazdasági életnek megfelelően részletesen szabályozza.

Így nyertek szabályozást a lopáson kívül a rablás, zsarolás, sikkasztás (zártörés) hűtlen kezelés, jogtalan elsajátítás, orgazdaság, csalás, csalárd és vétkes bukás, ingó és ingatlan vagyon rongálása.

A kihágásokról szóló törvény X. fejezete szintén a tulajdon

¹ A római jog eleinte nem bünteti az ily cselekedeteket, csak a nagymérvű erkölestelenség hatása alatt keletkezett Lex Julia de adulteriis helyezi büntetés alá a struptum-ot és adulteriumot. Később a lenocinium (kerítés) incestus (vérfertőzés) és a bigamia kerülnek büntetés alá.

A szemérem elleni erőszak és erőszakos nemi közösülés a vis privata és publica fogalma alá estek. E kérdésben Németország a socialis „Freie Liebe“ jelszavával szemben az 1900. április 25.-én kelt törvénnyel (Lex Heinze) a liberalisabb felfogás útjáról letért és a *szeméremérzet* (Schamgefühl) megsértését is büntetés alá helyezi, habár az *nem fajtalan* iratokkal, vagy előadásokkal történt volna is.

A magyar btkv. által tiltott szemérem elleni büntettek és vétségek miatt: 1901-ben 1336 feljelentett egyén közül 212; 1902-ben 1417 közül 245 és 1903-ban 1613 közül 325 egyén ítéltezt el.

1908-ban e bűncselekmények miatt már 515 az elítéltek száma, kik közül unitarius: 1 férfi s egy nő. Nagyon kedvező eredmény.

védelmét czélozza. Ezen fölül számos törvény és rendelet védi a magántulajdont különböző formában, mert a modern államok egyik legelsőrendű feladata: a vagyonbiztonság minél nagyobb mérvű megszilárdítása.

Nem lehet czélom e helyen a fennebb elősorolt bűncselekmények jogászi magyarázása, de szükségesnek tartom kiemelni amaz erkölcsi elveket, a melyek a jelzett bűncselekmények szabályozásánál kellő méltánylásra találtak.¹

A lopás ugyanis leggyakrabban az életfentartáshoz szükséges javak megszerzése czéljából követtetvén el, 4 k. értéken alóli élelmi és élvezeti czikkek lopása enyhébb elbírálás alá esik, ha csak nem oly módon követtetik el, a mely a törvény különösen szigorubb intézkedését vonja maga után (betörés, bemászás stb.)

Az ilyen lopás tisztán humanitárius szempontból 8 napig terjedhető elzárással büntetendő kihágást képező cselekményként van szabályozva.²

Ekként büntette a bíróság egy esetben azt, *a ki az urvacso-rából megmaradt bort megitta.*

A gyümölcs-lopást, a mi falusi életviszonyaink szerint még mindig nem tekintik a magántulajdon súlyos megsértésének s ez vezette a törvényhozást arra, hogy a köznépnél nagyon gyakori gyümölcslopást kivegye a btkv. 336. §. 3. pontjába ütköző s a lehető legenyhébben kiszabható 6 hónapi börtönnel büntetendő bűncselekmények közül, mivel 12 – 16 év közötti gyermekek is igen gyakran estek e bűnbe. Az 1894: XII. t-cz. 93. §-a e cselekményt 200 k.-ig büntethető kihágásnak declarálta s ugyanitt

¹ A római XII. táblás törvény a tetten kapott tolvajt (furtum manifestum) halálal bünteti, a más tolvajt (furtum nec manifestum) az ellopott dolog kétszeresével. A római jog szerint: fur est, qui dolo malo rem alienam contrectat.

A császárok korában különös intézkedéseket találunk az éjjeli, a holttestről, a fürdőből való lopás és zsebtolvajlás tekintetében.

² Hogy a bíróságok minő humanusan igyekeztek a törvényt kezelni, érdekesen illusztrálja az az eset, hogy egy alkalommal a bpesti tábla kimondotta: a luzorna élelmi czikk.

Ezzel szemben azonban — bármily élvezetet is szerez a cultur-embernek a fogpásztával való fogmosás — a bíróság kimondotta, hogy: a fogpásztá nem élvezeti czik. Nem is! A kocsz, kőszén, tűzifa, még ha tüzeles czéljából lopattak is — szintén nem tekintetnek élvezeti czikkeknak tehát a btkv. szerint büntettetnek, ha (2 frt) 4 k.-án aluli értéket képviselnek is.

számos oly cselekmény, a melyek falun igen gyakoriak, kihágásnak vannak minősítve.

A humanus szellem hódítása ez a bűncselekménnyel arányban nem állott szigorú büntetésekkel szemben.

A családi élet körén belől történt lopások tekintetében — szintén a morális alapra való figyelemmel — a törvény a bűnvádi eljárást a sértett fél indítványától teszi függővé (Btkv. 342).

Ugyanez az elv áll a szolgálatban, fizetésben, háztartásban és házközösségben élőkre nézve is. (Btkv. 343).

De viszont éppen a bizalmi viszonyra való tekintettel ezekben az esetekben súlyosabb büntetést is állapít meg.

Hogy a lopás mily gyakori bűncselekmény, leginkább igazolja az a szomorú tény, hogy 1903-ban a járásbiróságoknál 59946 egyén ellen tétetett feljelentés, ebből elítélve lett 17641; a törvényszékeknél feljelentés tétetett 41846 egyén ellen, elítélve lett: 9775 égyén.

Ugyancsak 1903.-évben tulajdon elleni kihágás miatt: a kir. jbiróságok: 901, a közigazgatási hatóságok 8820 egyént ítéltek el.

Az erdei lopás miatt elítéltek száma: 99,714; a mezőrendőri kihágás miatt elítéltek száma 9565.

A lopások százalék szerint december és januárius havában követtetnek el a legnagyobb mértékben.

IX. parancsolat. A tizparancsolat oly fejlett kor szüleménye levén, a midőn az enyém-tied közötti különbség már ismert fogalmak voltak, kétségtelen, hogy a jogok érvényesítése szervezett hatóság előtt történt. Azonban a vitás kérdések általában nem lévén Salamoni ítélettel megoldhatók, a bíró az igazságot csak a bizonyítékok alapján derithette fel. Ez tette szükségessé, hogy a nagy törvényalkotó az igazmondást isteni parancs alakjában tegye mindenkinek köteleességévé, érezvén, hogy e nélkül a legbölcsebb bíró sem találhatja meg az igazat.

Ma, a XX. században is az igazságszolgáltatás a tanukihallgatást azzal vezeti be, hogy a tanut figyelmezteti: Ne mondj a te felebarátod ellen hamis tanubizonyítást!

Ha pedig a perben álló fél kell megerősítse esküvel vitott igazát, akkor — ha nem mond igazat — hamis esküt tesz.

A hamis tanuzás és hamis eskü ily élesen csak a későbbi korban különülnek el.

A római jog a hamis esküre egyáltalában nem szabott büntetést; azt vallásháborításként fogta fel és erkölestelen cselekménynek tekintette.

A hamis tanut azonban a XII. táblás törvény a tarpei szikláról való lelökéssel rendelte büntetni.

A középkor úgy a hamis esküt, mint a hamis tanuzást *valláselleni* cselekménynek tekintette, mivel az Isten megsértését látta abban. Ez okból e cselekmények fenn vagy fenn nem forgását nálunk 1864-ig, illetve az 1868. 54. t-cz. meghozataláig a szentszékek állapították meg s a világi bíróságok csak a büntetést szabták ki.

Ma már ott tartunk, hogy a legtöbb állam a hamis esküt, hamis tanuzást az állami igazságszolgáltatás elleni bűncselekménynek tekinti.

A jelenleg érvényben levő magyar büntető törvénykönyv a hamis eskün és hamis tanuzáson felül az igazságszolgáltatás elleni bűncselekménynek tekinti a hamis vádat, bűnpártolást és ennek keretében a fogolyszöktetést.

A büntetőtörvénykönyv a hamis tanukkal egyenlőknek tekinti a hamis szakértőket, fordítókat és tolmácsokat.

A büntetés a részletesen szabályozott hamis eskü és hamis tanuzás stb. különböző eseteihez képest nagyon változó, 1 napi fogháztól 1—5 évig terjedő fegyházig fel.

Itt említhetem meg az okirat-, bizonyítvány-, bélyeg-, védjegy és pénzhamisításokat, a melyek a mai forgalmi és fejlett jogi életben oly nagy szerepet játszanak s a melyeket éppen ezért legújában a közhitel és jogi fogalom elleni bűncselekményeknek nevezzük.

Az 1906. évben hamis tanuzás és hamis eskü miatt 75, (u. —); hamisvád miatt 23, (u. —) okirathamisítás, hamis-bizonyítvány kiállítása és bélyeghamisítás miatt 755, (u. 1 nő, 1 férfi) pénzhamisítás miatt 31 (u. 1 férfi) egyén volt elítélve.

X. parancsolat: Ne kívánjad a te felebarátod házát, vagy feleségét, se szolgálóját, se szolgáló leányát, se ökrét, se szamarát, sem semmi vagyonát, melyek a te felebarátodéi.

A nagy törvényhozó e generalis szabályozással mindazt megtiltotta, a mi a többi parancsolatokban tiltva nincs s mindazt, a mi a társadalmi életben az *egyén* és *család* érdekkörét érintheti.

A ház, mint a tulajdon és birtok tárgya; a ház a magán-

lakás sérthetlensége, mint vagyontárgy a rongálás szempontjából került keresetlen egyszerűséggel jogi védelem alá.

A feleség, mint a monogámia intézményének legtöbbször becsült kincse, a szolgálta és szolgáló, mint a békés családi élet kiegészítő részei; ökö, számár, mint a kezdetleges gazdasági viszonyok legtöbbet érő vagyona részesülnek védelemben.

Szóval mindazok a dolgok „melyek a te felebarátodéi” — a tizedik parancs szerint tiltott dolgok. —

* * *

A papirpénz hamisítás és választásoknál való visszaélések, a vagyonbukás csőd formájában, a sürgönytitok megsértése, egyetemi indexek és iskolai bizonyítványok meghamisítása stb. stb. mind az újabb kor *szüleményei* s így ezekről a tízparancsolat megalkotója nem rendelkezett, de a tízparancsolat szelleme által áthatott egyén ezeket is tiltottaknak találja, minden határozott parancs nélkül.¹

¹ A reánk nézve érdekes és kedvező bűnügyi statisztika a következő:

I. 1903. évben szabadult egyének között unitarius:

1. Szem. elleni bűncselekményért büntetve volt . . . 181 = 0·42%
2. Vagyon elleni bűncselekmény miatt. 115 = 0·35%
3. Egyéb bűncselekményért. 18 = 0·38%

II. Az 1906. évben a törvényszékek által elítélve volt 77828 egyén közül unitarius volt: 242 férfi, 48 nő; %-ban kifejezve: 0·31 férfi, 0·06 nő. Kedvező eredmény.

1. Személy elleni bűncselekményért elítélve volt: 138 férfi, 0·39%; 24 nő, 0·07%;

2. Vagyon elleni bűncselekményért: 87 férfi, 0·24%; 22 nő, 0·06%.

Bűncselekmények szerint büntetve volt: Hat. ell. erőszak: 6; izgatás (ltkv. 171—174) 3; magánosok elleni erőszak: 19; pénzhamisítás: 1; szemérem elleni büntettek (233, 241—250 §) 1 férfi, 1 nő; rágalmozás: 15 férfi, 4 nő; szándékos emberölés: 1 férfi, 1 nő; gondatlanságból elkövetett emberölés: 2 férfi, 1 nő; gyermekölés: 1 nő, magzatelhajtás 1 nő; párviadal: 3; könnynyü ts.: 40 férfi, 10 nő; súlyos testi sértés: 50 férfi, 6 nő; halált okozó t. sértés: 6 férfi, gondatlanságból okozott s. t. sértés: 2 férfi; magánlak sértés: 5, lopás büntette: 45 férfi 9 nő; lopás büntette: (336. § 3. 4. p.) 13 férfi, 3 nő; lopás büntette: (336. § 7. 9. p.) 3 férfi, 1 nő; lopás büntette: (338. § visszaeső) 3 férfi, egyéb lopás miatt: 2 férfi, 1 nő; sikkasztás tb: 5 férfi, 3 nő; jogtalan elsajátítás: 4 férfi, 2 nő; orgazdaság, bűnpártolás: 3 férfi, 3 nő; okirathamisítás: 1 férfi, 1 nő; csalás és vétke bukás: 2 férfi; más vagyonának megrongálása: 1 férfi; gyujtogatás, vízáradás okozása: 5 férfi; vaspályák, hajók stb. megrongálása: 1 férfi. Összesen: 242 férfi, 48 nő.

A népesedési arányszámhoz képest az eredmény nagyon kedvező.

Ezek után még rá akarok mutatni arra, hogy a jogéletben épúgy vannak jogi tévelygések, mint a valláserkölcsei élet terén s valójában azzal szorosán össze is kapcsolódnak.

Ismeretes ugyanis, hogy a babona és tévhit folytán hosszú időn át az állatokat is lelkes teremtményeknek tekintették s a jogélet szintén csatlakozott ehhez és kijelentette, hogy akkor büntetendők is.

Ebből keletkeztek az úgynevezett állatok elleni perek (Thierprocesse.)

Így Franciaországban a XVI. század híres jogásza (Barthelémy Chasonée) a patkányok mellett tartott védbeszédével alapította meg hirnevét. Az állatokat vizsgálati fogságba helyezték az emberekkel együvé zárták. Baselben 1474-ben tűzhalálra ítélték egy kakast azon a ezimen, hogy bizonyára az ördögökkel ezimborált, mivel állítólag tojást tojt.

Franciaországban 1408-ban halálra ítélték egy sertést, mert egy gyermeket megölt és 1864-ben Pleternitzben (Oroszországban) a népbíróság szintén halálra ítélt egy sertést, a mely egy egyéves lánykának a fülét leharapta. Ma ezekért a szülőket bünteti a bíróság gondatlanság miatt, ha nem ügyelnek gyermekeikre.

1866-ban a widovitschi parasztok egy sáska felett tartottak törvényszéket s ünnepélyesen halálra ítélve vizbefulasztották.¹

* * *

E vázlatos ismertetéssel csak azt akartam szemléltethetővé tenni, hogy a Jézus tanításai által kiegészített s a nyugateurópai műveltség alapjául szolgáló *valláserkölcsei parancsok rendelkezéseit*: *a 10 parancsolatot ma már országos törvények helyettesítik, de fölöslegessé nem teszik*, mert a 10 parancsolatban benne van a mai fejlett és bonyolult társadalmi szervezet összes szabályainak a csirája — a mint ezt már hangsúlyoztam.

III. *Javitó intézetben* volt 1905-ben összesen 634 fiú, 75 leány, ezek közül unitarius: 4; ugyanennyi volt 1906-ban is és pedig 1 Aszódon és 3 Kolozsvárt.

Az 1902. és 1907-ik év az unitariusokra kritikus évnék nevezhető, mert 24 illetve 25 növendék volt javító intézetben.

Évek szerint: 1901: 3; 1902: 24; 1903: 4; 1904: 5; 1905: 5; 1906: 4; 1907: 27. A nagyszámokért feleljenek a statisztikusok. Több, mint bizonyos, hogy tévedés kell legyen.

¹ L. részletesebben: Anira: Thierstrafen und Thierprocesse. 1891.

És itt, az igazságszolgáltatás szerény harczosaként, készséggel elismerem, hogy a 10 parancsolatban rejlő erkölcsi szabályok a bűncselekménytől való visszatartóztatásra ma is hatékonyabbak, mint a büntetőtvénycsönyv szigorú intézkedései, a melyeket a törvény kihirdetése következtében mindenkinek tudnia kellene, de mégis nem ebből, hanem a vallás erkölcsi tanításaiból tudjuk, hogy mi szabad és mi nem szabad. S ha valaki a bíróság elé kerül ott: a törvény nem tudása senkinek mentésére nem szolgálhat.

Végül rá akarok mutatni a vallási, erkölcsi és jogi-élet terén észlelhető belső forrongások sajátosságára.

A kelet theokratizmusából a nyugati társadalmi élet fejlődésével kapcsolatosan a differenciálódás törvényénél fogva a vallás körébe nem tartozó elemek a történeti fejlődés lassúságával rendre kiváltak. (A görögöknél az ethika már háttérbe szorítja a vallást, de még nem vált ki.)

A római társadalomban a jog teljesen kiválik a vallás köréből és annak művelése valóságos művészetté fejlődik, de a szokás és erkölcs (mos, mores) még egybefoglalt fogalom. Az erkölcs teljes *kiválása* csak a germán társadalmi életbe ment végbe, mert csak itt tesznek szigorú különbséget a lelkiismeret foruma elé tartozó erkölcs és az általános magaviseletet szabályzó szokás (illemcsabály stb.) között. (Die Sitte und das Sittliche).¹

Igy jutottunk a fejlődés folyamán oda, hogy a vallás, erkölcs és jog küzdelmét szemlélhetjük.

A nyugoteurópai társadalomban a vallás világi uralma a pápaságban jutott kifejezésre, de ez ma már bevégett intézmény.

A vallás a fejlődés folyamán visszaszorult kizárólagos körére: az ember és az általa hitt fővalóság (Isten) között való viszony szabályozására, a lelki élet ápolására, mert a vallás tartalma lényegileg érzelmi dolog (Herzenssache.)

Ez az indoka annak, hogy a vallás az államéletből ki is

¹ Jehring levezetése:

1. Die thatsächliche Ordnung des Volkslebens, die Gewohnheit.
2. Unterscheidung des verbindlichen und des nicht verbindlichen Theils derselben als Gewohnheit und alle Seiten der sittlichen Ordnung umfassende Sitte (diké, Mischpat, dhárma).
3. Ausscheidung des Rechts in seiner vollsten Selbständigkeit durch die Römer.

kapesoltatott az igazi szabadság földén: Amerikában már régen s a continensen legközelebb Franciaországban.

Ez azonban a vallást igazi feladatában nem akadályoztatja, sőt alkalmasabbá teszi annak minél teljesebb megvalósítására.

A hosszú fejlődést vizsgálva, azt is meggyőződéssel hirdethetjük, hogy a jövőben a különböző vallások *lényeges dolgokban föltétlenül közeledni fognak egymáshoz*, ha a külső árnyalatok szaporodnak is.

A mi apostolunk: Dávid Ferencz által tanított mindenütt jelen való Egy Isten eszméjét a tudomány is igazolta, a midőn a világfelfogás alapjává a *monismust* tevén és a legutóbbi vizsgálódás ha megerősítést nyer, az anorganicusról is kimutatja, hogy lényegében organicus.

Szóval az lesz a legáltalánosabb igazság a jövőben, a melyet a vallás tartalmaz és a tudomány megerősít.

A vallás a történeti fejlődés eredménye lévén: a vallásos eszme és a vallásos cultuszok ápolására szolgáló intézmények (egyházak) nemhogy elenyészni, hanem a fejlődés *örök tövényénél fogva* — bár *módosult alakban* — még tökéletesbedni fognak.

Sőt a socialismus hirdette egyéni érvényesülés helyes consequentiája egyenesen arra vezet, hogy a hit és vallásos gyakorlat egyre változatosabb lesz, tehát az egyházi szervezet is fejlődni fog. Ma is pld. a föld lakói 3642-féle nyelven körülbelől 1000-féle vallás tanítása szerint imádják a nagy minden-ség urát.

Das Recht.

Gegensatz: mos, mores

a) Das fas.

(Sitte und Moral — beide noch eins)

b) Das Jus.

4. Scheidung der Sitte vom Sittlichen durch die Germanen.

Das Recht. (rechtmässig, unrechtmässig, rechtswidrig), Gewohnheitsrecht.	Das Sittliche im engeren Sinne, die Moral. (sittlich, unsittlich, moralisch, unmoralisch.	Die Sitte (sittsam, ehrbar, anständig, schicklich, passend, zimlich u. s. w.).
--	--	--

5. Entsprechende Unterscheidung der subjectiven Immanenz dieser drei Seiten (Gefühl).

Das Rechtsgefühl.

Das Sittlichkeitsgefühl.

— Das Schicklichkeits- oder Anstandsgefühl.

6. Besondere Hervorhebung der praktischen Function desselben:

Der juristische Takt.

Das Gewissen.

Der sociale Tact

Ezt a fejlődést nem lehet félteni a socialis élet átalakulása következtében föltétlenül beálló erkölcsi változástól, bármiképen is alakuljon ki az, mert a civilisatio útján fennebb és fennebb haladó emberi társadalom legelső törvényével, a vallási parancsokkal úgy vagyunk, mint a sejtoszlással.

Az egy sejt akárhányfelé oszlik is, lényegében ugyanaz marad, a vallási parancs is lényegéből valamit mindig tovább ad s lényegében ugyanaz marad.

A vallási, erkölcsi és jogi szabályozások teljes elkölönülése is csak látszólagos s a benső kapocs ezek között lényegileg megmaradt.

Ha tehát a vallások fejlődésével az erkölcsi szabályokra vonatkozó észfeletti kényszerítő okok el is esnek, a vallásos parancson alapuló erkölcs bukása még koránt sem jelenti az erkölcs lehetetlenségét, hanem csak azt, hogy a tisztán tulvilági alapzaton állott erkölcsöt az érzelmek parancsolta immanens erkölcs váltja föl, s emellett a vallásoknak mindig lényegéhez fog tartozni, hogy az erkölcsre is befolyást gyakoroljanak.

A fejlődő társadalomra csak ott rejlik nagy veszély, a hol az ethika a vallással még annyira össze van nőve, hogy a vallásosság hanyatlásával az erkölcs is szétzüllik.

A sociologia mindenesetre nagy és szép feladatot vállalt, a midőn az *egyéni* és *társadalmi* morált oly alapos vizsgálódás tárgyává tette.

A történelmi materialismus hívei az emberi társadalom fejlődésében minden eszmei és morális erő közrehatását kizártak tekintik.

Az erkölcs szerintük a mindenkori gazdasági rend szükségyszerű visszaverődése.¹

Hasonlóan a vallás és jog is, a melyeknek az események kialakulásában ép úgy nem lehet szerepet tulajdonítani, mint a szivárványnak az égiháboruban, a melyről pedig tudjuk, hogy a nap sugarainak a vihar után jelentkező s a felhőkben megtört visszfénye.

Bernstein a történelmi-materialismus által vallott elvet az evolutionalisták által vallott elvhez úgy hozza közelebb, hogy

¹ Marx. Engels Achile Lonia.

ezt mondja: a ki a materialista történelmi elméletet alkalmazza, köteles azt legkifejlettebb és nem eredeti formájában alkalmazni, vagyis köteles a termelési erők és termelési viszonyok kifejlődése és befolyása mellett az *illető kor, jogi és erkölcsi fogalmaival, történelmi és vallási traditóióival, a földrajzi és egyéb természeti befolyásokkal, a melyekhez még az emberi természet szellemi képességei is tartoznak, a legteljesebben számolni.*¹

A görög bölcsészek tanításától elkezdve a későbbi korok bölcsészein át le napjainkig az emberi szellem kiváló képviselői tanították és tanítják ma is, hogy az emberi életnek bizonyos alapvonásai minden emberben közösek s az alapfeltételek fenforgása esetén azonos a jó és rossz cselekedetek iránti magatartásunk is, a mely az ethica alapja.

A moralt akár a spiritualista, akár az evolutionalista, akár a positivista szempontból vesszük vizsgálat alá, az minden esetben a kötelességek összeségét jelenti, vagyis ama szabályok összeségét, amelyek — a jogi szabályokon fölül — az emberi társadalom léte és fejlődése érdekében az emberek magatartására irányadók s a melyek vezérelve az egyén akaratának harmóniája az összeség akaratával.

Hogy az egyén akarata és cselekvése mennyiben van az összeség akaratával harmóniában — azt a mindenkori társadalmi felfogások határozzák meg, mert minden erkölcsi elv azzal a kulturközzel esik egybe, a melyből kiindult *s az erkölcsi szabályok tartalmilag mindig kulturszabályok.*

Nem szabad tehát félnünk, hogy az *ethikai* idealismus tulvilági talpazat nélkül veszendőbe megy, mert az embernek maradandó tulajdonsága, hogy minden ledőlt bálvány helyett újat emel s minden szétfoslott eszmény helyett, melyet a haladó ismeretek szétrombolnak, nyomban újat épít föl.

És ettől annál kevésbbé kell félnünk, mert a fejlődés következtében ma már a jog is sokkal mélyrehatóbban foglalkozik az egyéni és társadalmi erkölccsel, a mint ezt a multban tette.

Szóval ma már — mint régen a vallás — az emberi

¹ Die Voraussetzungen des Socialismus und die Aufgaben der Socialdemokratie. Stuttgárt, 1899.

életviszonyokat minden vonalon a jog vonja szabályozási körébe, sőt ma a jog szabályozza a vallásokat is.¹

A jogélet azonban mindenütt az ethikai eszmény felé törekszik és haladásában mindig a legmagasabban álló népek és egyének belátását és meggyőződését tartja szem előtt.

A jogi és ethikai normák közötti különbség lényegileg abban van, hogy a *jog normái* tulnyomóan tiltók, az ethikai normák pedig parancsoló jellegűek.

A *jogi tilalmak* kikényszeríthetők, az erkölcsi parancsok pedig csak megtartandók. A jogi szabályok is végeredményükben erkölcsi természetűek.

Kant ironiával azt mondta volt: „Noch suchen die Juristen eine definition zu ihrem begriffe vom Recht“ s ez ma is áll, mert a jog és erkölcs teljes elkülönülésének és viszonyának kulcsát maig sem sikerült megtalálni, habár nekünk jogászoknak is ép oly megszámlálhatatlanok a jog fogalmára vonatkozó definitióink, mint a theologusoknak a vallásra és a bölcsészeknek az etikára nézve.

Lényegében azonban a jog is az emberi társadalom tagjainak: az egyes embereknek magatartását szabályozza s éppen ezért az erkölcs és jog területe teljesen egybe esik. Fedik egymást, mint a koncentrikus körök.²

Szóval az embernek az Istenhez való viszonyát tanító dogmákkal szemben minden más szabályozás az emberi társadalomra vonatkozik és pedig divat, erkölcs, vagy jog alakjában.

Az uralkodó társadalmi fölfogást megrögzítő erkölcsi szabályok azonban csak annyiban különböznek a jogtól, hogy az erkölcsi szabályok megtartására szervezett hatalom nincs, ellen-

¹ Az egyházakra vonatkozó különböző törvényeken fölül:

1. Az 1877. XX. t.-cz. 90. §-a szerint: A gyám köteles arról gondoskodni, hogy a kiskorúak *vallásos* . . . polgáiraivá váljanak a hazának.

2. Az 1894. XXXII. t.-cz. a (gyermek vallásáról) rendelkezésein fölül az 1895. XLIII. t.-cz. 26. §. szerint: „A gyermekek, kinek akár mind a két, akár csak az egyik szülője a bevett, vagy a törvényesen elismert vallásfelekezetek egyikéhez sem tartozik, valamely bevett, vagy törvényesen elismert vallást követnek és abban nevelendők.“

² A jog és erkölcs teljes külön választásának egész iskolája keletkezett Hugo Grotiussal s azóta Kant, Vidal, Letourneau, Szinding, Toullée, Lombroso, Garefal, Fenri és Janka védik ezt az álláspontot.

ben a legmagasabbrendű társadalmi hatalom: alkotmányos monarchia vagy köztársaság a *jognak* nevezett társadalmi szabály felállításakor egyuttal arról is gondoskodik, hogy annak érvényt szerezzen.

Innen a római jogi classicus rövidségü mondás: *ubi jus — ibi remedium* — a hol jog van, ott az érvényesítésére vonatkozó mód is adva van.

Szóval az állam a megzavart jogrendet helyre állítja s a létező jogot az azt nega-lókkal szemben kikényszeríti, míg a társadalom az *erkölcsei szabályok* megtartására csak az erkölcsileg szilárd alapon álló szervezetében tud kényszerítőleg hatni.¹

Az erkölcs azonban mindig többet kíván az egyéntől, mint a jog, sőt követelményeiben nemcsak a jognál, hanem annál a célnál is messzebb megy, a melyet normáival elérni óhajt.

Innen van az, hogy a szilárd erkölcsei alapon álló ember nem jön összeütközésbe a törvénnyel, a míg az erkölcs és törvény fedik egymást, jóllehet a §-ok száma ezrekre megy.

Az erkölcs azonban nem levén tételes szabályokban meg-

¹ Az emberek védelme szempontjából tételes törvényeink érvénytelennek nyilvánítják a következő szerződéseket:

1. Ha a házassági kötelék létesítése céljából tétetik az ígélet. (Ügynöki díj.)

2. Az orvosnak tilos a gyógykezelés elvállalásakor előre díjat kikötni, mert közeli a veszély, hogy a beteg kényszerhelyzetét kizsákmányolja. A házi orvos honoráriumának megállapítása nem esik e szabály alá.

3. Tilos az ügyvédnél az általa megindított pert magához váltani (1874. XXXIV. t.-cz. 57. §. A per tárgyának hányadát honoráriumként kikötni azonban nem tilos. (Ügyv. rend. 54. §.)

4. Érvénytelen az oly szerződés, hogy az adós ingatlanait adja a hitelezőnek át a kamatok fejébe. Ez a föld-uzsora hazánkban nagyon el van terjedve.

5. Tilos a jövő örökséget és hagyományt az örökhagyó életében eladni, mert az örökhagyó mielőbbi elhunytá ekkor az eladó örökösnek érdekében áll.

6. Az 1879. XL. t.-cz. 128. §-a tiltja, hogy valaki azért, hogy a bírói árverésen meg nem jelen vagy ott megjelenve bizonyos összegnél többet nem ígér — magának pénzbeli előnyöket kössön ki. E törvény ellen az u. n. „árverési-hiénák” vétének.

Az ipartörvény a *strike*-ot összes vonásaiban jogérvénnyel nem bírónak mondotta ki (162. §.), de azóta a világ nagyot fordult.

A trüstkök és ringek erkölcstelen kizsákmányoló eljárása ellen Amerikában Rooseveltt kezdeményezésére erős társadalmi harez foly.

merevitve és a társadalom fejlődését nyomon kísérvén -- a fejlődött erkölcs parancsa a prófétai ihlettel bírók lelkében megerősödve, már akkor megszólal, *a mikor jogilag még tiltó parancsba ütközik.*

Innen van az, hogy a világtörténelmi nagy átalakulásokat előidéző eszmék ihletett apostolai ugyanazon szempont alá esnek, mint saját koruk közönséges bűnösei. A vallási és társadalmi reformátorok ép azért jutnak összeütközésbe a törvénnyel, mert saját koruk által meg nem értett új erkölcsi világrend eszméit hirdetik.

Saját koruk *jogrendjét* számukra igazolni nem lehetett soha.

Ily korszakokban az ujitók bűncselekménye hősiek erénye az ellenük folyó bűnper tragoedia.

A jövő kor hírnökét az utókor azonban mindig igazolja és az eszme mátyrjaként, az igazság bajnokaként tiszteli.

Ezért van tipikus jelentősége a szabadságharcok hősaira nézve a bitófának és ezért van oly megrázó hatása a golgothai képnek: Jézus kivégzésének két gonosztevő között.

DR. TÓTH GYÖRGY.

Abrugyi György könyvnyomtatónk zsoltárfordító-é?

Damján, illetőleg Domján István, a M. Könyvszemle 1902. 159—161 lapján egy fölfedezését tette közzé, mely a sepsiszentgyörgyi székely múzeum könyvtárát egy ismeretlen maradt zsoltárfordítással gazdagította.

Ugyanis maga Domján a múzeum kéziratai közt egy énekes könyvre akadt, melynek táblája belső felén ez van fölírva:

„Anno 1615 (?) Tempore Combustionis Civitatis Kolosvar Scriptum et Compactum est hoc Gradual a Georgio Abrugy quondam Typographo eiusdem Civitatis.“ (E leégés 1655. történt. A gyujtogatokat is megégették a nádas terén.)

E nyilatkozatot kiegészíti a 365. lapon e bejegyzés:

„Finis cantionum per me Stephanum Makai. Scribebam Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto die 23 Maji finis impositus Amplissimo Domino Georgio Abrugio. Laus et gloria Deo Sempiterno.“

Néhai földim, szegény Domján István már nem tudta észre venni a két följegyzés valódi értelmét. Abrugyi György kolozsvári könyvnyomtató a város 1655.-ki leégése idején iratta és köttette egybe a kérdéses graduált és zsoltár könyvet. Az énekeskönyv másolását nagy és terjedelmes volta miatt csak a következő évben fejezte be Makai István, Abrugyi Györgynek megbizottja. Ez a Makai István az 1620. körül működő kolozsvári könyvnyomtató, Makai Nyirő (Rasor) János fia lehetett és segéde Abruginak.

Szegény Domján nemcsak a kézirat keltét olvasta hibásan 1615-nek 1655 helyett, a könyv 1709-beli tulajdonosát is Árkosi helyett Árkutinak írta.

A fölfedezett graduál a kézirat 171—365 lapját foglalja el s mivoltáról Domján semmit sem közölt. Kálvinista műnek nézte s tévedve erdélyi fölötté szegényes egyházköltészeteket egy kitünő unitárius költő elhódításával gazdagította. Pedig a